

Eén stem, één toekomst: een pleidooi voor vereniging van het wtc-veld

Elroy Cocheret de la Morinière

De toekomst van de wetenschaps- en techniekcommunicatie (wtc) is steeds bepaald door overheidsbeleid en niet door een gezamenlijke visie van de uitvoerenden in het wtc-landschap. Terwijl het wtc-beleid van OCW op sommige terreinen tekortschiet en het wtc-landschap met een aantal eigen problemen kampt. Tijd om zelf het heft in handen te nemen.

Het huidige beleid

Het recente beleid van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (ocw) op het gebied van de wetenschapscommunicatie (wtc) is te eenzijdig. Lou Dalderup schreef dat al in 2000 in een overzicht van het Nederlandse wtc-beleid tot dan toe.¹ Hij concludeerde – in overeenstemming met Wiedenhof² – dat het economische motief de overhand neemt. In de afgelopen jaren is dit niet veranderd: de beleidsstukken en commissierapporten zetten hoog in op techniek in het onderwijs, met als motief het economische belang van voldoende technische studenten en werknemers.

‘Het beleid is de komende jaren gefocust op het vergroten van interesse voor wetenschap- en techniek in het primair onderwijs,’ stelt het ocw in 2006.³ Dit beleid is gevormd naar aanleiding van een aantal rapporten die verschenen vanaf 1999. De commissie Galjaard bijvoorbeeld, die tot taak had de toenmalige Stichting WeTeN te evalueren, schreef in 1999: het ontbreekt de overheid aan een heldere visie op wetenschaps- en techniekcommunicatie. De betrokken ministers vroegen daarop het AWT om een advies. In 1999 bracht het AWT het rapport uit met de titel Communicatie over wetenschap en techniek.⁴ De kernpunten uit dit advies werden overgenomen in de BBB-nota⁵ en in het Wetenschapsbudget 2000.

De commissie Esmeijer (2003)⁶ evalueerde in haar rapport de Stichting WeTeN opnieuw, en adviseerde over het Nederlandse wtc-beleid. Esmeijer stelde onder meer voor om de vraagkant te stimuleren door in het onderwijs de educatie over wetenschap en techniek te versterken, en de samenwerking tussen onderwijs en de informele leeromgeving (musea en science centers) te intensiveren. Naast wtc dus meer wte (educatie). Het kabinet nam dit over.⁷ Dat beleid is op-

nieuw sterk gemotiveerd vanuit het economische motief in de Lissabon-doelstellingen: 15% meer instroom van bèta's in 2007 en 15% meer uitstroom van bèta's en technici in 2010.

Het huidige beleid is daarmee gericht op techniek, onderwijs, kinderen en science centers. Het Platform Bèta/Techniek en science center Nemo (en via hen ook de andere science centers) kregen hiertoe de regie van het OCW en het stimuleren van maatschappelijk debat over wetenschapstoepassing werd overgelaten aan het Rathenau Instituut.⁸

De inzet van het kabinet op wte is prijzenswaardig, en vermoedelijk effectiever dan de massamediale campagnes die de overheid voorheen voerde (zoals *Kies Exact*). Het beleid beantwoordt met de investering in wte aan twee doelen tegelijk: draagvlak creëren voor en bevorderen van de studiekeuze in de wetenschap en techniek. Een dergelijke focus doet echter tekort aan de breedte van het vakgebied en aan de overige betrokken partijen in het wtc-landschap.

De minister van OCW wil bijvoorbeeld niet treden in de eigen verantwoordelijkheid van kennisinstellingen. In november 2005 legde minister Van der Hoeven in een brief aan de universiteiten uit hoe 'kennisoverdracht aan de maatschappij' kan worden uitgewerkt.⁹ Kennisoverdracht dient ten eerste, zo schrijft ze, om verantwoording af te leggen aan de samenleving. Wtc vindt ze daarbij een belangrijk middel. Die taak is daarom expliciet opgenomen in de nieuwe WHOO (Wet op het Hoger Onderwijs en Onderzoek)¹⁰.

Met de verankering van kennisoverdracht in de WHOO is wtc voor het eerst als wettelijke taak van kennisinstellingen vastgelegd. Het tweede doel van kennisoverdracht is volgens het OCW 'valorisatie', gedefinieerd als het in economische of maatschappelijke waarde omzetten van universitaire kennis. Het gaat daarbij niet om een winst oogmerk, maar om onder meer het verspreiden van kennis en het samenwerken met het bedrijfsleven en maatschappelijk groeperingen. Het wetenschappelijk onderzoek moet zowel aanbodgedreven zijn alsook vraaggedreven. Het moet dus antwoord geven op maatschappelijke vragen.

Het OCW vraagt de kennisinstellingen om hun wtc-activiteiten binnen het kader van kennisvalorisatie aan te passen, maar stelt daarin geen eisen.¹¹ Het OCW treedt niet in de eigen verantwoordelijkheid van de universiteiten en 'het lump sum karakter van de Rijksbijdrage blijft derhalve gehandhaafd'.

Dat leidt er toe dat universiteiten zich weinig lijken aan te trekken van de beleidslijn die OCW uitzet. De rector magnificus Sminia van de Vrije Universiteit te Amsterdam gaf tijdens een workshop van het Da Vinci Instituut aan dat hij niet gevoelig was voor de valorisatiebrief, maar hechtte aan de eigen beleidslijn.¹² De Rijksuniversiteit Groningen besloot, geheel tegen het beleid van OCW en de valorisatiebrief in, om vier van de wetenschapswinkels te sluiten. Op ka-

mervragen¹³ antwoordde de minister van ocw dat zij de wetenschapswinkels steunde, maar niet kon ingrijpen in de beslissingen van universiteiten.

De machteloosheid van de positie waarin het ocw zich plaatst belooft niet veel goeds voor de ontwikkeling van het wtc-veld. Kennisinstellingen worden noch gestimuleerd, noch gedwongen om hun wtc-activiteiten te intensiveren of te veranderen. Weliswaar maakt de nieuwe WHOO het uitvoeren van wtc een wettelijke verplichting van kennisinstellingen, maar onduidelijk blijft wat onder wtc wordt verstaan, welke activiteiten er onder kunnen vallen, en hoe het kan worden uitgevoerd.

Het vaststellen van een redelijk percentage van de rijksbijdrage aan kennisinstellingen, dat besteed moet worden aan wtc-activiteiten (zoals ooit voorgesteld in de Trip-nota en later door de commissie Esmeyjer maar afgewezen door ocw¹⁴), kan leiden tot een vernieuwingsimpuls in de huidige activiteiten van instellingen. Sancties bij het onvoldoende uitvoeren van de in de valorisatiebrief toebedeelde taken, of consequenties voor de subsidiëring kunnen verder bijdragen aan deze stimulans. Beloningen voor excellente uitvoering of uitbreiding van de wtc-activiteiten in de vorm van prijzen of extra subsidie kunnen dat ook. Dergelijke sancties of beloningen ontbreken echter in het huidige beleid.

Vereniging van het wtc-landschap

Door de focus op techniek en onderwijs mist het huidige wtc-beleid daadkracht in de richting van kennisinstellingen en andere partijen in het wtc-landschap. Door een gebrek aan een gezamenlijke stem van het veld zijn de uitvoerende instanties steeds afhankelijk geweest van het geformuleerde beleid van de desbetreffende minister. Deze afwachtende houding kan ertoe leiden dat bij een volgende kabinetsperiode de focus van het wtc-beleid weer geheel anders is en overkoepelend beleid blijft ontbreken.

Een overkoepelend beleid wordt echter weldegelijk gemist, want de organisatie van het wtc-veld 'is versnipperd en mist richting'.¹⁵ Ook de KNAW erkent de behoefte aan een centrale rol¹⁶. Niet zozeer een directieve regie wordt in het wtc-veld gemist, als wel een centrale adviserende en stimulerende, richtinggevende rol. Bovendien kampt het wtc-landschap met een aantal eigen problemen (zoals het gebrek aan monitoring, reflectie en effectonderzoek, zie verder), die alleen kunnen worden opgelost door een gezamenlijke visie op de uitvoering van wtc.

Het is daarom tijd voor een overkoepelende vereniging van uitvoerende wtc-instanties. Een dergelijke Adviesraad wtc kan een gezamenlijke visie op wtc en de toekomst ervan formuleren, adequaat reageren op beleidsvoornemens van de overheid, en adviseren aan het wtc-veld over de uitvoering en evaluatie van

wtc. Ik presenteer enkele mogelijke taken van een te vormen overkoepelende organisatie van uitvoerende instanties.

Een Adviesraad, waarin alle gezichtsbepalende uitvoerenden in de wtc verenigd zijn, kan het veld verbinden en er richting aan geven. Het vakgebied is relatief jong. Van een volwassen wtc mag worden verwacht dat alle theoretische stromingen er in vertegenwoordigd zijn, het wtc-veld gemonitord wordt en de effectiviteit ervan gemeten.

Op dit moment loopt Nederland achter bij Groot-Brittannië als het gaat om de toepassing van de interactieve stroming, waarin tweezijdige dialoog met het publiek centraal staan¹⁷. Publieksconsultaties, stakeholder-dialogen, interactieve beleidsvorming, mode-2 kennisproductie (zoals het werk van de wetenschapswinkels), consensusconferenties, burgerpanels, etc. worden in de Nederlandse wtc nog nauwelijks toegepast. Ook individuele interactie tussen leek en expert, gerichte debatten, en algemene debatten vormen nog onvoldoende onderdeel van de praktijk.¹⁸ Bovendien worden dergelijke activiteiten vaak uitgevoerd door gespecialiseerde partijen en is er geen sprake van integratie van methodieken bij de individuele communicator.

In het huidige Nederlandse beleid is bijvoorbeeld een speciale taak weggelegd voor het Rathenau Instituut: het stimuleren van het publieke debat over wetenschap en techniek. De isolatie van een dergelijke taak bij een enkel instituut is niet stimulerend voor de organisatie en ontwikkeling van debatformen door kennisinstellingen.

De overheid dringt er op aan dat kennisinstellingen tweezijdige communicatie gaan bedrijven met de burger.¹⁹ Eén van de hoofddoelen van wtc is 'het stimuleren van de kritisch-maatschappelijke discussie door een breed publiek', schrijft de Voortgangsrapportage Wetenschapsbeleid 2002 (ocw). Maar de kennisinstellingen hebben daarvoor niet de adequate expertise. Het Rathenau Instituut heeft dat wel, haar missie is: 'het ontwerpen en introduceren van en rapporteren over nieuwe mogelijkheden van interactie over wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen.'²⁰ De expertise van het Rathenau op het gebied van interactieve methoden zou moeten worden gedeeld met alle intermediairen.

Een overkoepelende Adviesraad zou de ontwikkeling, toepassing en integratie van dergelijke interactieve methoden kunnen stimuleren, zodat wetenschapscommunicatoren in staat worden gesteld een breed palet van wtc-activiteiten toe te passen.

Monitoring van activiteiten in Nederland is vervolgens nodig om de veranderingen in het wtc-landschap zichtbaar te kunnen maken. Op dit moment is een volledige inventarisatie van het veld niet beschikbaar. Het NIPO²¹ rapporteerde weliswaar over de uitvoerenden in dit vakgebied, maar ging uit van de enge

definitie: 'Het vertalen van wetenschap en techniek voor een lekenpubliek, direct of indirect, door het organiseren van of bijdragen aan activiteiten en evenementen die hierop zijn gericht.' Niet verassend leverde dat een beeld op van een wtc-landschap met bijna uitsluitend massacommunicatieve activiteiten. Monitoring van het wtc-veld vanuit een brede definitie van wtc kan de toename van interactieve activiteiten zichtbaar maken. Zonder monitoring hebben noch de overheid, noch een op te richten Adviesraad zicht op de effectiviteit van het eigen beleid.

Een dergelijke Adviesraad zou ook kunnen stimuleren tot reflectie en tot het uitvoeren van effectonderzoek. Het ocw vraagt de kennisinstellingen in de kabinetsreactie op het Esmeijer-rapport om onderzoek te doen naar 'de meest effectieve manier om over wetenschap en techniek te communiceren.' Het ontbreekt de betrokken voorlichters en communicatiediensten echter aan expertise op dit vlak. Er is ook in het algemeen weinig bekend over de effectiviteit. Effectonderzoek in de wtc is schaars,²² de uitvoerenden putten uit ervaring en men gebruikt weinig theoretische kennis of wetenschappelijke literatuur op het gebied.²³

Effectonderzoek leidt tot nieuwe evaluatie van de doelstellingen en de daartoe gebruikte middelen en ook tot reflectie over de achterliggende motieven en probleemstelling. Door het gebrek aan effectonderzoek ontbreekt ook de reflectie grotendeels. Het reflecteren op de probleemstelling en het stellen van heldere, toetsbare doelstellingen maken geen geïntegreerd onderdeel uit van de dagelijkse praktijk in het wtc-landschap.²⁴

De vorming van een effectieve wtc in Nederland kan daarmee niet zonder wetenschappelijk effectonderzoek en reflectie. Het Da Vinci Instituut bij de vu kan hierin een belangrijke adviserende en uitvoerende of begeleidende rol spelen.

Een vereniging van de uitvoerende wtc-organisaties in een landelijke Adviesraad maakt het wtc-landschap als geheel een sterke onderhandelingspartner. Zowel het gezamenlijk adequaat reageren op beleidsvoornemens van de overheid, als het formuleren van een toekomstvisie en eigen beleid, zorgen voor verbinding van de Nederlandse wtc.

Een dergelijke Adviesraad lijkt daarom niet op het Steunpunt wtc dat op dit moment wordt opgericht²⁵ en zich richt op de uitwisseling van expertise tussen massacommunicatieve en educatieve partners. In een landelijke, overkoepelende Adviesraad zouden alle uitvoerende organisaties vertegenwoordigd zijn, zoals het Platform Bèta/Techniek, het Nederlands Centrum voor Wetenschap en Techniek (dat onder meer het Nemo en Kennislink beheert), de KNAW, het Rathenau Instituut, het Platform Wetenschapscommunicatie (pwc) en ande-

ren. Het Da Vinci Instituut zou de Adviesraad kunnen voorzien van inzichten uit de vakliteratuur en van advies ten aanzien van monitoring, onderzoek en de integratie van interactieve methoden.

Het antwoord van OCW

We mogen verwachten dat de afdeling Wetenschapsbeleid van het OCW het initiatief tot de vorming van een Adviesraad wtc zal toejuichen. Het huidige OCW-beleid geeft aan dat wtc onder de eigen verantwoordelijk valt van de kennisinstellingen,²⁶ en signaleert dat het veld versnipperd is en richting mist.²⁷ Een Adviesraad die op eigen initiatief monitoring, reflectie en onderzoek stimuleert mag een warm welkom verwachten van OCW.

We mogen echter meer verwachten dan een juichend OCW. Financiële ondersteuning van de hierboven beschreven mogelijke taken van een Adviesraad zou blijk geven van wijsheid en rechtvaardigheid. De huidige focus van het OCW-beleid op primair onderwijs en science centers doet immers tekort aan de ontwikkeling van de wtc bij de andere partijen in het wtc-veld. Een subsidie van een Stimuleringsfonds, beheerd door de Adviesraad, zou de middelen verschaffen om de broodnodige afstemming en vernieuwing in de Nederlandse wtc te versnellen.

Een overkoepelende Adviesraad geeft de Nederlandse wtc meer grip op de toekomst. Niet alleen in onderhandelingen met de overheid, maar ook in de stimulering van de ontwikkeling van een diverse en effectieve wtc. De uitvoerende wtc kan hiermee zelf het heft in handen nemen, en zich onafhankelijk ontpoppen tot een volwassen en effectief vakgebied waarin versnippering en richtingloosheid tot het verleden behoren. Financiële ondersteuning door het OCW zou dit initiatief versterken en versnellen. Het wachten is op initiatief van het gezamenlijke wtc-veld en op ondersteuning er van door het ministerie van OCW.

Noten

- 1 Dalderup (2000).
- 2 Wiedenhof (1995).
- 3 Tweede Kamer, (2005-2006).
- 4 AWT-advies 42, (1999).
- 5 Boeiend, betrouwbaar en belangrijk. Nota wtc (2000).
- 6 Commissie Esmeijer (2003).
- 7 kabinetsreactie op het Esmeijer-rapport (2003).
- 8 Boeiend, betrouwbaar en belangrijk. Nota wtc (2000).
- 9 Valorisatiebrief OCW (2005).

- 10 <http://www.minocw.nl/documenten/Voorstelvanwetophethogeronderwijsenonderzoek.pdf>
- 11 Commissie Esmeijer (2003).
- 12 Verslag van de Da Vinci workshop (2006).
- 13 <http://www.minocw.nl/documenten/1442.pdf>
- 14 Boeiend, betrouwbaar en belangrijk. Nota wtc (2000).
- 15 Wetenschapsbudget (2004).
- 16 KNAW Strategienota (2006).
- 17 zie POST, (2001) <http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/ld199900/ldselect/ldsc-tech/38/3801.htm>
- 18 Cocheret de la Morinière (2006).
- 19 Commissie Esmeijer (2003).
- 20 Rathenau Werkprogramma (2005-2006).
- 21 Schiet, Klomp & Hermans (1999).
- 22 Wersig (2001).
- 23 Dijkstra, Seydel & Gutteling (2003).
- 24 Hanssen (2003).
- 25 Het Steunpunt wtc is een initiatief van het Nederlandse Centrum voor Wetenschap en Techniek.
- 26 Commissie Esmeijer (2003).
- 27 <http://www.minocw.nl/documenten/Voorstelvanwetophethogeronderwijsenonderzoek.pdf>